

УДК 327.5

ОКЦИДЕНТАЛЬНИЙ ПІДХІД ТА ДОСЛІДНИЦЬКА СФЕРА ПОЛІТИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

AN OCCIDENTAL APPROACH AND THE THEORETICAL SPHERE OF POLITICAL ANTHROPOLOGY

Мельник В. М.,

політолог, асистент кафедри політології
Київського національного університету імені
Тараса Шевченка, викладач кафедри філософії
та суспільних наук Вінницького національного
медичного університету ім. М. І. Пирогова,
головний редактор наукового журналу «Аннали
юридичної історії» (Київ, Україна), e-mail:
melnyk1996ethnology@gmail.com

Melnyk V. M.,

Researcher in Political Science, Assistant of
the Department of Political Science of the Taras
Shevchenko Kyiv National University, Editor-in-Chief
of the Scientific Journal «The Annals of Legal History»,
member of American Society for Legal History (Kyiv,
Ukraine), e-mail: melnyk1996ethnology@gmail.com

Автор розглядає політичну антропологію в якості самостійної дисципліни політичної науки. Головна мета статті – аналіз формування та розвитку політичної антропології в контексті академічного «західництва». Для позначення такого в статті вживається термін «окцидентальний підхід». Важливим елементом окциденталізму запропоновано вважати інституційне розуміння влади і сфери політичного життя. Навколо протистояння окциденталізму, на думку автора, була вибудована концепція паралельного наукового політичного методу – орієнтального.

Ключові слова: політична антропологія, влада, окцидентальний підхід у політології, інституціоналізм.

The author considers political anthropology as an independent discipline of political science. The main goal of the article is to analyze the formation and development of political anthropology in the context of academic Westernism. To refer such in the article uses the term «occidental approach». An important element of occidentalism is proposed to consider the institutional understanding of power and the sphere of political life. According to the author, the concept of an opposition scientific political method – oriental – was built around opposition to occidentalism.

Keywords: Political Anthropology, Power, Occidental Approach in Political Science, Institutional Approach.

В 2017 р. італійський вчений, в минулому президент Міжнародної асоціації політичних наук Леонардо Морліно, опублікував програмну книгу в співавторстві з іншими відомими представниками асоціації Діркком Берг–Шлоссером та Бертраном Бадье, де проголосив, що сьогодні існує подвійне розуміння політичної науки [37, р. 2–4]:

1) політологія як наука про владу (окцидентальний підхід);

2) політологія як наука про структуру та функції (орієнтальний підхід).

Головна мета статті – системний аналіз академічного розвитку окцидентального підходу та доведення предметного зв'язку між політологічним окцидентальним підходом та політичною антропологією.

Інституціоналізація політичної антропології як дисципліни політичної науки нашоветується на декілька принципово важливих проблем. Перша

проблема – відмінність поглядів у середовищі сучасних політантропологів на умови становлення дисципліни [8; 9; 20]. Друга проблема – глибока диференціація сприйняття політичної антропології на рівні локальних наукових шкіл [9; 10]. Де-факто, сьогодні існують міцні школи політичної антропології: французька, американська, російська, китайська, ібероамериканська та південноафриканська. За ними йдуть індійська, нігерійська, зimbabweйська та іранська школи. Менш розвинені політико-антропологічні студії в університетах і науково-дослідних установах Німеччини, Великобританії, Швеції. Об'єкт досліджень всіх політантропологів – *homopoliticus* (людина політична). Це поєднує представників всіх локальних наукових шкіл. Однак, предмет досліджень політантропологів різних континентів часто відрізняється. Для прикладу, всім зрозуміло, що поняття «феномену політичного» у Франції, Росії та Ірані кардинально відрізняється. Втім, відмінності у сприйнятті спостерігаються також між французьким та ібероамериканським науковими дискурсами. Відповідно, перед дослідженням, що ставить за мету доведення політологічної наукової приналежності політичної антропології, потребу її впровадження у конкретний академічний дискурс, стоїть надзвичайно важливе завдання – компаративне порівняння локальних практик усвідомлення витоків політантропології та політичного загалом, умов її формування на перехресті соціально-культурної антропології та політичної науки. Найбільше підходить для реалізації цього завдання структурно-функціональний метод, що чітко взаємодіє з генетичним та історичним методами. Політична антропологія лише тоді займе достойне місце в системі політичних наук, коли буде запропонована характеристика ієрархічності, будови, семантики і функцій теоретичної конструкції політантропології. Паралельно, слід звернути увагу на критерій встановлення спільного і відмінного в рамках окремих шкіл і напрямків політичної антропології.

Отже, потреба доведення політологічної сутності політичної антропології вимагає концептуалізації ключових підходів, напрямків і шкіл цієї дисципліни. Вітчизняна дослідниця Анастасія Кравець з цього приводу зазначає: «політантропологія досі не виробила чіткого уявлення щодо становлення політичної антропології як окремої наукової дисципліни. Існує два підходи до цієї проблематики: (1) політична антропологія визначально виникла як прикладна дисципліна, а вже потім перетворилася на теоретичну концепцію; (2) політико-антропологічні дослідження з самого початку розвивалися у двох напрямках – теоретичному і практичному» [6, с. 6]. Оскільки в сучасній політичній науці відчутний поділ окцидентального (західного) та орієнтального (східного) підходу з приводу тлумачення феномену політики, спробуємо встановити точки дотику між політологічним окциденталізмом та політичною антропологією, що потребує інституціоналізації.

Формальне становлення політичної науки відбулось на Міжнародній конференції політологів у Парижі протягом 12–16 вересня 1949 р. Саме тоді політика отримала не лише спеціальний статус об'єкта самостійної науки, але й академічну підтримку з боку Міжнародної асоціації політичних наук [48, р. 4]. Протягом останніх 70 років МАПН стала найбільш шанованою і масовою організацією політологів, політичних аналітиків і технологів. Її рекомендації та пропозиції виконують функцію теоретико-методологічного дороговказу для дослідників політики у всьому світі. Зокрема, у 2016 р. відбулось засідання Виконавчого комітету МАПН у м. Познань, де під керівництвом знаних професорів Ілтера Турана, Айджи Танаки, Леонардо Морліно, Гая Лашапеля асоціація затвердила важливий документ – «Стратегічний план МАПН на 2018–2022 рр.». Гаслом його став девіз «Голос політології по всьому світу!». Другий розділ затвердженого документу «Інклюзивність та різноманітність» стверджує: політологічні студії мають «включати різні типи людей (для прикладу, людей різних рас або культур» [49, р. 12]. Нижче підкреслюється: «МАПН вестиме діяльність, спрямовану на активне продовження підтримки політологічних досліджень гендеру та питань глобального різноманіття» [49, р. 13].

Політологія є наукою про феномен політики, сутність, форми та способи функціонування політичних систем та їх елементів. У межах класичної дефініції політичної науки бачимо серйозний потенціал для подальшого розвитку та поглиблення її змістовного наповнення. Таку позицію висловив сучасний бельгійський вчений, доктор політології (2011) Тібо Бонкур у монографії «Історія Міжнародної асоціації політичних наук» (2009) [15]. Його книга була опублікована МАПН до 60-ліття цієї установи та, що особливо цікаво, зосередила свою увагу навколо «нових горизонтів» політологічного «мислення» [15, р. 21]. Перед політичною наукою, на думку Бонкура, у XXI ст. постало нове завдання – наближення до повсякденного життя політизованих спільнот [13; 14; 16]. Зробити це можна, на його думку, через трансформацію політології на засадах «людиназнавства» [17; 18]. Де-факто, політологія зобов'язана перетворитись у прикладне людиназнавство, де «стандарти етики» превалюватимуть над «формальними інститутами» [15; 19].

Поняття «стандартів етики» розглядається актуальним «Стратегічним планом МАПН» (2018) у двох вимірах: професійно-кваліфікаційному (статичному) та плюралістичному (динамічному) [49]. Ці два виміри відображають як засади практичної організаційної діяльності МАПН, так і структурно-функціональний підтекст згаданих Бонкуром «нових горизонтів» (2009) [15]. Йдеться насамперед про «засадничі» відмінності у сприйнятті, розумінні та дефініціях одних і тих же категорій політології у різних культурах. Відповідно, слушним є зауваження Т. Бонкура, висловлене у монографії «Між наукою та політикою:

структурування європейської політичної науки після 1945 р.» (2016) [19], суть якого зводиться до «нереальності існування однієї політичної науки» [19, р. 20–45]. Насправді у світі існує та успішно розвивається декілька політичних наук, які можна класифікувати за цивілізаційною приналежністю їхніх учених-адептів. Так вважають колишні керівники МАПН, автори книги «Політична наука: глобальні перспективи» (2017) Леонардо Морліно, Дірк Берг–Шлоссер, Бертран Бадье [47, р. 31–42]. Їх у 2019 р. цілковито підтримала професор Університету Стеленбош (Південно-Африканська Республіка) Урсула ван Бек, що виступила редактором знакової колективної монографії «Демократія під загрозою: чи існує сьогодні криза легітимності?».

У 2015 р., колективом Ягелонського університету була підготована до друку колективна монографія «Політична наука в Європі на початку XXI ст.», де опублікований розділ Т. Бонкура «Дисципліна на краю. Огляд історії та сучасного стану політичної науки у Франції» [17, р. 109–132]. Тут Бонкур не лише підготував ґрунт для подальшого офіційного твердження МАПН з приводу «успішного розвитку кількох політичних наук», але і звернув увагу на внутрішню диференціацію політології всередині французького академічного істеблішменту [17, р. 112–121]. Для Бонкура політична наука виступає «суспільно-просторово (географічно) поляризованою дисципліною» [17, р. 130]. Його визначення передбачає не лише територіальну диференціацію і несхожість в тлумаченнях «феномену політичного», але й «суспільну» диференціацію дефініцій. На його думку, сучасні французькі політологи, перебуваючи в напруженій ідеологічній боротьбі навколо проблематики загальноєвропейської громадянської ідентичності, не помітили значної актуалізації «позаінституційних» студій серед університетської молоді.

Заслужують на увагу статті Урсули ван Бек «Повернення до націоналістичного етосу: втрата ліберальної демократії Польщею» [53, р. 93–120] і Ілмаза Есмера «Політика ідентичності: екстремістська поляризація та втрата сили компромісу в Туреччині» [22, р. 121–146]. Остання стаття відомого турецького політолога присвячена поляризації політологічних оцінок турецької внутрішньої політики представниками різних наукових шкіл. Автор підкреслює, що західні вчені характеризують турецьку політику по-одному, тоді як турецькі вчені дивляться «на себе інакше». Крім того, існує невідповідність точок зору саудівської, іранської, російської політологічних шкіл. Особливої радикалізації внутрішньотурецької політологічної дискурсу набув після знакових подій 2016 р. (спроби державного перевороту) та сирійської політики в 2017–2018 рр. Розвиток експансіоністських стремлень, реалізація доктрин пантюркізму та османізму в зовнішній політиці за умови паралельного існування європеїзованої («вестернізованої») конституційної системи, свідчить не лише про деградацію демократичних

інститутів, але і про специфічність сприйняття «демократії» широкими масами турецьких громадян [22, р. 142–143].

Урсула ван Бек вважає, що криза демократії сьогодні виступає завершеним фактом. Зокрема, вона називає «кризу демократії» важливим лейтмотивом політичної ситуації 2020–х рр. Вона не лише продовжує думку Есмера, але і розвиває її на актуальному польському прикладі здобуття правого партією «Право і справедливість» парламентської більшості в жовтні 2015 р. [53, р. 93]. На думку ван Бек, «криза демократії» у Польщі характеризується не лише популярністю правопопулістичної агітації, але й історичністю відповідної політичної традиції. Урсула ван Бек наголошує на споконвічності польського політичного традиціоналізму, що апелює до великодержавної сили Речі Посполитої XVI – XVIII ст. [53, р. 101–106]. Фактично, ван Бек ретранслює ідеї класика історичної географії Майкла Геффернена, висловлені у монографії «Значення Європи. Географія та геополітика» (1995), котрий розглядає терени «історичної Польщі» в статусі «неповної Європи» [5, с. 100–140]. Формулювання Урсули ван Бек, хоча і базовані на визнанні європейського менталітету поляків, але стверджують, що польська політична нація на даний момент є одним із провідників «неєвропейського» вибору [5, р. 115–116].

Стаття політологів Дітера Фукса та Ганса-Дітера Клінгемана «Глобалізація, популізм і легітимність в сучасній демократії» (2019) розвиває соціально-географічний термін «суспільно-просторова нерівність (поляризація)», що в українській науці пропагується професором Костянтином Мезенцевим (2014) [23]. Сутність Фуксової поляризації зводиться до «нерівності» політологічних підходів, котрі побутують в різних демократичних країнах. Усі розуміння та сприйняття політичних практик та навіть політичних філософем ґрунтуються на засадах партикулярного досвіду. В цьому контексті, універсалізація не може бути охарактеризована як реальність політичної думки. За Фуксом і Клінгеманом, сучасна політика локально диференційована і потребує нових критеріїв оцінки. Вони намагаються «знайти» теоретичні підходи для ліквідації поглиблення суспільно-просторової нерівності політики [23, р. 3–8]. Таким підходом, на їхнє глибоке переконання, виступає фактор «впливу глобалізації на рівень демократії національних держав» [23, р. 3].

Оскільки аналізоване нами видання присвячене саме трансформаціям демократичних режимів, Фукс і Клінгеман пишуть: «Згідно більшості авторів, глобалізація фундаментально змінює умови функціонування демократичних режимів у державах. Якщо інституційні механізми та діяльність прийнятних політичних акторів не дозволяють відбутись цим змінам належним чином, то криза легітимності дає про себе знати. Ця криза легітимності надає аргументи популістам і автократам для повної заміни демократичних

правил» [23, р. 4]. Далі вони розвивають думку про нерівномірність «заміни демократичних правил» у залежності від територіальної приналежності режиму. Їхнє дослідження пропонує розглядати транзит «демократія–авторитаризм» на матеріалі «відмінних» політичних культур: Західної Європи, Східної Європи, Латинської Америки, Південної Африки, Східної Азії.

Дітер Фукс, Урсула ван Бек, Їлмаз Есмер посилаються на праці колишнього віце-президента МАПН, декана факультету соціальних наук Університету Марбурга Дірка Берг–Шлоссера, котрий вважається у виданнях МАПН одним з найбільш фундаментальних сучасних фахівців у сфері політичної культури. Берг–Шлоссер є автором монографій «Традиція та зміни у Кенії» (1984), «Демократизація – країна мистецтва» (2007), «Міксація методів у компаративній політології» (2012). Програмна теза останньої – багатополлярність сучасного процесу прийняття рішень породжує багатополлярність наукових підходів у середині політичної науки. Політологію Берг–Шлоссер пропонує вважати «культурно детермінованою». Йому близька точка зору, згідно з якою «теорії та концепції політології у різних країнах відмінні, оскільки їхній зміст і сприйняття традиційних «вестерних» понять походять від локальної культури» [23].

Отже, сьогодні соціальну та просторову поляризацію політичних вчень пропагують професор Марбурзького університету Дірк Берг–Шлоссер (Німеччина), старший викладач Університету Стеленбош Нікола де Ягер (Південно-Африканська Республіка), професор Університету Стеленбош П'єр де Туа (Південно-Африканська Республіка), професор Стамбульського університету Їлмаз Есмер (Туреччина), професор Штутгартського університету Дітер Фукс (Німеччина), професор Бамберзького університету Урсула Хоффман–Ланге (Німеччина), професор Лундського університету Крістер Дженссен (Швеція), професор Вільного Університету Берліну Ганс-Дітер Клінгеман (Німеччина), професор Університету м. Майнц Еделтруа Роллер (Німеччина), професор економічної політики Університету Стеленбош Кріг Сібріц (Південно-Африканська Республіка), старший викладач Університету Стеленбош Сінді Стінекамп (Південно-Африканська Республіка), старший науковий працівник Колледжу Нуффілд Оксфордського університету Лоренс Вайтхед (Великобританія), професор політології та глобалістики Університету Торонто Джозеф Вонг (Канада). Всі згадані персоналії, станом на 2019 р., об'єднані організаційно в єдину дослідницьку групу, що отримала назву «Дослідницька група з трансформації» («Transformation Research Unit»). Очолює його головний редактор колективної монографії «Демократія під загрозою: чи існує сьогодні криза легітимності?», завідувач кафедри політології Університету Стеленбош Урсула ван Бек (Південно-Африканська Республіка).

«Дослідницька група з трансформації» об'єднує науковців університетської приналежності з

Південно–Африканської Республіки, Ботсвани, Зімбабве, Намібії, Південної Кореї, Чилі, Польщі, Німеччини, Туреччини та Швеції. Штаб–квартира організації, створеної зусиллями професора ван Бек, розташована на кафедрі політології Університету Стеленбош. Своїм завданням представники групи вважають крос–культурний аналіз умов культурного розвитку, що сприяють збереженню та підтримці сучасних демократичних режимів. За даними веб–сайту «Дослідницької групи з трансформації» у мережі Інтернет, її девізом виступає словосполучення «Глобальна демократія!». В центрі дослідницького інтересу «стеленбошської групи» знаходиться насамперед політична культура, що, на думку учасників співтовариства, проявляється через історичну вкоріненість політичних традицій.

«Дослідницька група з трансформації» Університету Стеленбош (TRU) була заснована в 2000 р. З тих пір її учасники опублікували ряд програмних монографій, без урахування яких, на наш погляд, подальший інституційний розвиток політичної науки неможливий. Насамперед йдеться про книгу професора Еделтруа Роллер «Перформанс демократій» (2005), де нарівні з іншими термінами ключовим поняттям політології пропонується вважати «політичну традицію». Свої висновки Роллер засновує на пріоритеті «емпіричного та практичного пізнання політики», а також стверджує необхідність «людиномірного пізнання політики». Загалом, варто підкреслити, що «кількісно–якісна оцінка» вважається ключовим «польовим» методом дослідження політики в співтоваристві TRU.

Професор Лоренс Вайтхед написав дві книги, де провів розмежування між «орієнтальним» та «окцидентальним» підходами у студіях політичного: «Демократизація: теорія та досвід» (2002) та «Латинська Америка: нова інтерпретація» (2006). Орієнтальний підхід, на думку Вайтхеда, базується на партикулярному («відокремленому») сприйнятті політики, тоді як окцидентальний підхід є «універсалістським».

У 2015 р. опублікована програмна монографія старшого викладача Н. де Ягер «Південно–Африканська політика», де політичну традицію пропонується визнати (зокрема, не тільки тубільну, але й «англосаксонську» та «бурську») ключем до аналізу політизації південно–африканських спільнот. Політична наука та практика в країнах Південної Африки вважається де Ягер неоднорідною та «суспільно–просторово поляризованою». Цікаво, що «стеленбошські» висновки де Ягер були не тільки активно використані в підсумковому томі за редакцією У. ван Бек (2019), але й у книзі Л. Морліно, Д. Берг–Шлосера, Б. Бадье «Політична наука: глобальна перспектива» (2017) [57]. В 2016 р. принципи суспільно–просторової поляризації розуміння політики описав Л. Вайтхед у монографії «Неліберальні практики: територіальні відмінності у великих федеральних демократіях».

Ключові ідеї Д. Фукса висловлені у монографіях «Громадяни та держава» (1995) та «Культурне

розмаїття, європейська ідентичність та легітимність ЄС» (2011). В фокусі фуксових досліджень знаходиться компаративний аналіз політичних культур Європи, в рамках якого він відстоює «принципову неоднорідність розуміння політики». Для нього також характерне вживання поняття «політична традиція», що уніфіковано відповідно до пропозицій «Південно–Африканської політики» Н. де Ягер (2015) уже в підсумковому томі TRU (2019) [24].

Багато для розрізнення політологічного окциденталізму та політологічного орієнталізму зробила також коперніканська дослідницька школа, штаб–квартира якої протягом 2011–2018 рр. функціонувала на базі факультету політології та міжнародних студій Університету Миколи Коперніка в м. Торунь (Польща). До 2019 р. представниками школи було опубліковано 6 тематичних колективних монографій з підзаголовком «Студії коперніканської школи» (CGSStudies). Головними представниками коперніканської школи є професор Університету Миколи Коперніка Ральф Шатковський (Польща), професор Хемніцького університету технологій Мілош Резнік (Німеччина), професор Університету Палацького в Оломоуці Ярослав Міллер (Чехія).

В першому томі CGSStudies (2012) опублікована знакова стаття румунського політолога Аврелії Яни «Етичні дилеми в румунській та німецькій політиці» [26, р. 367–374], де політологія, слідом за працями TRU, визнається локально детермінованою. Хорошим додатком до теоретичної розробки А. Яни слугує стаття молдовського політолога Олександри Янус «Культура влади в пост–комуністичних країнах: кейс Молдови» [27, р. 335–342], що пропонує вважати політичну науку «диференційованою» за критерієм розмаїття «локальних» політичних культур. Польський політолог Мартін Кошкар у праці «Стратегії ЄС для балтійського та дунайського регіонів: компаративний погляд» [33, р. 163–178] повторює окремі положення А. Яни, а також вважає, що «суспільно–просторова поляризація» політичної науки має знайти практичне відображення у владно–управлінській роботі європейських інституцій.

Другий том CGSStudies (2013) відкривається програмною статтею професора–політолога Ральфа Шатковського «Про переваги ідеї громадянського суспільства в соціальних наукових дослідженнях» [42, р. 5–42], де розглядаються водночас антропологічні та інституційні підходи до вивчення феномену політичного. При цьому, Шатковський слушно визначає сам феномен «політичного» як сукупність всіх можливих політичних, політизованих та політизуючих практик у соціально–культурному житті людства. Цей підхід коперніканської школи, хоча і є цілком інституційним, але залишає достатньо місця для вбудовування в систему так званої «громадянської політології» (за Шатковським) етнонаціонального та соціокультурного партикуляризму. Торунський коперніканець Шатковський підтримує стеленбошські твердження TRU про партикуляризм сучасної політології. На його думку, політична наука

повинна відштовхуватись від «локального досвіду політичного», що часто виражається саме через «політичну традицію». Оскільки, за Ж. Баландье, «політичні традиції» знаходяться в фокусі інтересу політантропологів [1, с. 15], то взаємодія політології та політичної антропології, в контексті партикуляризму Шатковського, очевидна.

Змістовними для диференціації підходів у політичній науці слід визначити статті Павла Новаковського [39, р. 65–72], Міхала Забдира-Ямруза [59, р. 43–52], Омера Озгора [40, р. 73–85], Пьотра Зарічного [60, р. 111–124]. Велике значення, на наш погляд, має праця Патрика Вавжинського «Громадянське суспільство і транзит: роль політики пам'яті у встановленні нового порядку» [55, р. 125–142], де критерієм для «типологізації підходів» усередині політології пропонується визначити «функціональність політики пам'яті» [55, р. 126–131]. Доктор П. Вавжинський звертає увагу наукової громадськості на залежність політики пам'яті та політичної традиції [55, р. 125–128]. На його думку, обидва поняття є не тільки теоретично, але й практично значущими для будь-якого політичного дискурсу. Використання політики пам'яті в електоральній боротьбі, що спостерігається в усіх «постколоніальних країнах» (до таких, коперніканці часто відносять також сучасні держави Центрально-Східної Європи, що перебувають на стадії «демократичного транзиту»), доводить динамічний зміст їхньої внутрішньої політики. Використовуючи поняття «динамічності» в контексті, близькому до дефініції статичного й динамічного Ж. Баландье [1, с. 8–10], д-р Вавжинський вважає статистику політичного близькою західному тлумаченню громадянського суспільства, тоді як динаміка політичного є характерною для «незрілих» спільнот, якими є «не-західні суспільства» [55, р. 130–142]. Такий розподіл у сфері безпосередньої політики, за Вавжинським, неодмінно призводить до диференціації у політичній науці. Цікаво, що як для Вавжинського [55, р. 130–142], так і для Шатковського [42, р. 10–25], хоча вони обидва є завзятими представниками *Civil Political Science*, орієнтованою на студії пріоритету громадянського суспільства в соціально-культурному житті людства, сенс політології передбачає її футурологічне, прогностичне та політекономічне використання органами державної влади. Здавалося б, що коперніканці, концентруючись на принципах пріоритету та політичної суб'єктності *homopoliticus*, громадянського суспільства, традиції, мали б відступитись від етатизму. Однак, сам Р. Шатковський зазначає, що етатизм є органічною частиною «західної» політичної думки, оскільки він передбачає акумуляцію існуючого досвіду дослідження інститутів [42, р. 38–42].

Працею Р. Шатковського відкривається також третій том *CGSStudies* (2014), в якому Р. Шатковський та його колега з Університету Миколи Коперніка в м. Торунь, доктор філософії Адам Ярош намагаються встановити саме різноманітність підходів до вивчення громадянського суспільства

в якості критерію диференціації «локальних» політологій» [43, р. 3–11]. Наступний четвертий том *CGSStudies* (2015) носив назву «Суспільство та нація в транснаціональних процесах у Європі», що визначив фокус його уваги. Втім, тут ми також бачимо окремі етнополітичні екскурси, що містять посилання на різноманіття сприйняття політичного в академічних колах. Політологія, щонайменше, має східний і західний підходи до предметної сфери власного дослідження. Прямо чи контекстуально про це згадують Ральф Шатковський [44, р. 5–54], Кшиштоф Дерен [21, р. 55–68], Моніка Мазур-Бубак [35, р. 69–86], Маргарита Будита-Будзинська [20, р. 87–98], Юстина Кайта [32, р. 99–114], Дан Ришави [41, р. 115–131], Агостон Наг і Мілан Пап [38, р. 241–256], Патрик Вавжинський [56, р. 209–228], Джоана Кайм-Керт [31, р. 229–240]. Вважаємо, що варто особливо зацентувати увагу на праці відомого політолога Дж. Кайм-Керт, що підготувала для обговорення коперніканцями статтю «Концепт нації у польських підручниках історії» [31, р. 229–240]. Вона вважає, що будь-яке написання політичної історії країни є наслідком осмислення самотньої політичної традиції. Відповідно, навіть якщо польський історик почне писати історію Великобританії, то він писатиме її насамперед з позицій польської політичної традиції та, ширше, польської політичної культури, детермінованої умовами історичного розвитку своєї батьківщини.

П'ятий том *CGS Studies* (2017) презентував п'ять екскурсів у проблему «локальності політичної науки», що були зроблені авторами на матеріалах конкретних політико-історичних випадків: Адам Слаби [46, р. 7–22], Міхала Лончикова [34, р. 45–62], Пьотр Анджеевський [11, р. 63–78], Інна Белл [12, р. 79–100], Адам Ярош [28, р. 101–130]. Остання стаття А. Яроша «Локальний вимір політики: скільки політичного і скільки управлінського?» описує як «локалізацію» політичних практик, так і «просторову поляризацію» сприйняття політичної теорії. А. Ярош пише про відмінність розуміння ключових понять політики в локальному контексті [28, р. 125–130]. В цьому ж томі була також і наша стаття з політичної антропології, де «українське розуміння політичної діяльності» аналізується в історико-географічній парадигмі («між Сходом і Заходом») [36, р. 23–44].

Отож, Л. Морліно підкреслюючи, що сьогодні існує два базові підходи, що інтегрують різноманітні напрямки та школи політологічної науки (1) *політологія як наука про владу* (окцидентальний підхід); 2) *політологія як наука про структуру та функції* (орієнтальний підхід) [37, р. 2–4]), зазначає: «На визначення політики сьогодні сильно впливає академічна напруга між двома баченнями: політика як суспільна діяльність, що формується через використання влади або політика як соціальна функція, що організовує суспільне співжиття та громаду. Перший варіант більше емпіричний [йде від практики до теорії], тоді як другий більше ідеалістичний [намагається поєднати теорію та практику]» [37, р. 2]. Окцидентальний підхід у

політології виражається через тезу про пріоритет влади у політичних студіях. Бертран Бадье наголошує, що походження окцидентального підходу криється ще в працях Н. Маккіавеллі, де влада одного над багатьма визнається нормальною політичною практикою [37, р. 3]. В свою чергу, відомі інституціоналізатори політології Ласуелл і Каплан вважали (1950), що політична наука вивчає, головним чином, формування, структуру та розповсюдження влади. Ласуелл підкреслював: «політологія вивчає, як хтось отримує щось, коли та як?». Леонардо Морліно, розвиваючи погляд Ласуелла в сучасних умовах, визначив політичну науку в окцидентальному вимірі «дослідженням суспільних відносин, сконцентрованих навколо феномену влади» [37, р. 3]. Головна проблема політичних досліджень, базованих на пріоритеті вивчення влади, криється в антропологічній опозиції веберівській концептуалізації *Macht* («феномену влади»). Більшість сучасних окцидентальних політологічних праць в сфері політичної культури підкреслюють, що існує також антропологічний погляд на владу, політична репрезентація якої визнається загальносуспільною. Мається на увазі, що політична влада для політичних антропологів окцидентальної орієнтації функціонує не лише в політичних структурах, але й у повсякденній буденності кожної людини. Внутрішні відносини послуху та підпорядкування, що існують в трудових колективах, родинах, на приватних підприємствах – усі вони є проявами політичної влади. Відповідно, політична антропология окцидентального підходу досліджує політичну владу як універсальну властивість будь-якого соціуму.

Орієнтальний підхід у політології виражається через тезу про пріоритет різноманіття політики. Сенс орієнтального підходу зводиться окремими представниками МАПН до «мистецтва співжиття». Насправді це поняття охоплює всі можливі сфери людського буття, інтегруючи індивідуальну та соціальну сфери. Політика, на думку орієнталістів, не може бути визначена всього лише одним словом («влада» в окцидентальному підході). Вона щонайменше базується на «трьох китах»: «політичних функціях», «територіальному вимірі політики», «соціальної стратифікації» [1, с. 8–10].

Висновки. Отож, у статті ми дослідили розвиток окцидентального політологічного підходу протягом останнього десятиліття, враховуючи праці, опубліковані в рамках поважних академічних центрів політичної науки (International Political Science Association, Transformation Research Unit, Copernicus Graduate School). На підставі аналізу, ми здатні чітко визначити наукові маркери окцидентального підходу:

а) інституціоналізм – всі політичні процеси розглядаються політологами–окциденталістами через призму владних інститутів або ж інститутів, що ведуть боротьбу за здобуття влади;

б) універсалізм – окциденталісти досліджують різноманітні локальні випадки з метою встановлення загальних законів і закономірностей політичної еволюції людства;

в) конструктивізм – сутність окцидентального погляду на політологію добре демонструє конструктивістська парадигма соціально–етнічної генези за Бенедиктом Андерсоном: всі спільноти слід вважати «уявленими»;

г) пошук об'єктивності – політологи–окциденталісти вірять в можливість формування об'єктивного політичного знання, напротивагу своїм колегам–орієнталістам, які пропонують розглядати об'єктивність ірраціональним поняттям;

д) статика політичного – оскільки суспільства є сконструйованими, керованими владними інститутами (вираженими через державність) та підконтрольними у своїй еволюції універсальним законам і закономірностям, то їхнє вивчення має здійснюватись статично. У вимірі політико–антропологічних досліджень (для прикладу, вивчення «політичної традиції»), «статичність» означає нерозривність політичної характеристики суспільства «тоді» (історично) і «зараз».

Список використаних джерел

1. Баландье, Ж., 2002. 'Політична антропология (Political anthropology)', пер. з франц. О. Хоми, К.: «Альтерпрес», 252 с. // Baland'je, Zh., 2002. 'Politychna antropologija', per. z franc. O. Homy, K.: «Al'terpres», 252 s.
2. Белик, АА., 2009. 'Культурная (социальная) антропология', М.: *Российский государственный гуманитарный университет*, 614 с. // Belik, AA., 2009. 'Kul'turnaja (social'naja) antropologija (Cultural (social) anthropology)', М.: *Rossijskij gosudarstvennyj gumanitarnyj universitet*, 614 s.
3. Бочаров, ВВ., 1998. 'Политическая антропология и общественная практика', *Журнал социологии и социальной антропологии*, Т.1, №2, с.134–148. // Bocharov, VV., 1998. 'Politicheskaja antropologija i obshhestvennaja praktika (Political anthropology and social practice)', *Zhurnal sociologii i social'noj antropologii*, Т.1, №2, s.134–148.
4. Бочаров, ВВ., 2001. 'Политическая антропология (Political anthropology)', *Журнал социологии и социальной антропологии*, Т.4, №4, с.37–67. // Bocharov, VV., 2001. 'Politicheskaja antropologija', *Zhurnal sociologii i social'noj antropologii*, Т.4, №4, s.37–67.
5. Геффернен, Майкл, 2011. 'Значення Європи. Географія та геополітика', К.: *Дух і літера*, 464 с. // Geffernen, Majkl, 2011. 'Znachennja Jevropy. Geografija ta geopolityka (The value of Europe. Geography and geopolitics)', К.: *Duh i litera*, 464 s.
6. Кравець, АЮ., 2010. 'Влада в сучасному політико–антропологічному дискурсі: теоретико–методологічний аспект', Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01; *Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара*, Дніпропетровськ, 19 с. // Kravec', AJu., 2010. 'Vlada v suchasnomu polityko–antropologichnomu dyskursi: teoretyko–metodologichnyj aspekt (Power in modern political and anthropological discourse: theoretical and methodological aspect)', Avtoref. dys. ... kand. polit. nauk: 23.00.01; *Dnipropetrovs'kyj nacional'nyj universytet im. O. Gonchara*, Dnipropetrovs'k, 19 s.
7. Мельник, ВМ., 2015. 'Нариси з теорії соціокультурної антропології': Наукове видання, Вінниця: «Вінницька міська друкарня», 552 с. // Mel'nyk, VM., 2015. 'Narysy z teorii' sociokul'turnoi' antropologii' (Essays on the theory of socio-cultural anthropology)': Naukove vydannja, Vinnycja: «Vinnyc'ka mis'ka drukarnja», 552 s.
8. Almendral, Raul, 2015. 'Constructing Identities. From Proto nationalism to Nation', *Vinculos de Historia*, Vol.4, p.414–415.
9. Almendral, Raul, 2015. 'Theoretical Trends in the Study of Nation as and Nationalisms: Criticism and Alternatives to the Modernist Paradigm', *Revista de Estudios Políticos*, Vol.171, p.225–253.
10. Almendral, Raul, 2015. 'Academic Debates on Nations and Nationalism from the Origins to the Consolidation of Anglo-Saxon

Hegemony', *Arbor – Ciencia Pensamiento Y Cultura*, Vol. 191, Issue 775, art. numb. A272.

11. Andrzejewski, Piotr, 2017. 'Chapter Four: Changing Ideas: Polish Transformation and the Elites', *The Process of Politicization: How Much Politics Does a Society Need?* / *CGS Studies vol.5*. Edited by Wieslaw Waclawczyk and Adam Jarosz, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.63–78.

12. Bell, Inna, 2017. 'Chapter Five: Czechoslovakism as a Political Myth', *The Process of Politicization: How Much Politics Does a Society Need?* / *CGS Studies vol.5*. Edited by Wieslaw Waclawczyk and Adam Jarosz, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.79–100.

13. Boncourt, Tibaud, 2007. 'The evolution of political science in France and in Britain: a comparative study of two political science journals', *European Political Science*, vol.6, no.3, p.276–294.

14. Boncourt, Tibaud, 2008. 'Is European political science different from European political sciences? A comparative study of the European Journal of Political Research, Political Studies and the Revue Française de Science Politique 1973–2002', *European Political Science*, vol.7, no.3, p.366–381.

15. Boncourt, Tibaud, 2009. 'A History of the International Political Science Association', Montreal, *International Political Science Association*.

16. Boncourt, Tibaud, 2010. 'Why European political science organisations? A diachronic comparative and fairly short explanation', *European Political Science*, vol.9, no.S1, p.38–49.

17. Boncourt, Tibaud, 2015. 'A discipline on the edge. An overview of the history and current state of political science in France', B. Krauz–Mozer, P. Borowiec, M. Kulakowska & P. Scigaj (eds.), *Political science in Europe at the beginning of the 21st century*, Krakow: *Jagiellonian University Press*, p.109–132.

18. Boncourt, Tibaud, 2016. 'La science internationale comme ressource. Genèse Et Développement Comparés des associations européennes de sciences sociales [International science as a resource. Comparative genesis and development of European social science associations]', *Revue Française de Sociologie*, vol.57, no.3, p.549–580.

19. Boncourt, Tibaud, 2016. 'Entre science et politique. La constitution de la science politique européenne depuis 1945' [Between science and politics. The structuring of European political science since 1945], Paris, CNRS editions.

20. Budya–Budzynska, Malgorzata, 2015. 'Four: National Identity and Citizenship in an Era of Globalization and Postmodernity', *Society and Nation in Transnational Processes in Europe*. / *CGS Studies vol.4*. Edited by Ralph Schattkowsky and Milos Reznik, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.87–98.

21. Deren, Krzysztof, 2015. 'Chapter Two: Identity Development of a Borderland Community in Northeastern Poland', *Society and Nation in Transnational Processes in Europe*. / *CGS Studies vol.4*. Edited by Ralph Schattkowsky and Milos Reznik, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.55–68.

22. Esmer, Yilmaz, 2019. 'Identity Politics: Extreme Polarization and the Loss of Capacity to Compromise in Turkey', Ursula van Beck (ed.) *Democracy under Threat: a Crisis of Legitimacy?* New–York: *Palgrave Macmillan*, p.121–146.

23. Fuchs, Dieter, Klingemann, Hans–Dieter, 2019. 'Globalization, Populism and Legitimacy in Contemporary Democracy', Ursula van Beck (ed.) *Democracy under Threat: a Crisis of Legitimacy?* New–York: *Palgrave Macmillan*, p.221–254.

24. Fuchs, Dieter, Roller, Edeltraud, 2019. 'Globalization and Political Legitimacy in Western Europe', Ursula van Beck (ed.) *Democracy under Threat: a Crisis of Legitimacy?* New–York: *Palgrave Macmillan*, p.221–254.

25. Huberskyi, Leonid, Kyrlyuk, Fedir, Melnyk, Viktor, 2016. 'Anthropological Discourse of Aristotelian Political Functionalism and Modernity', *World Congress in Philosophy. The Philosophy of Aristotle*. Athens, 9–15 July 2016. Abstracts, Ed. by Prof. K. Boudouris, Athens, p.113–115.

26. Iana, Aurelia, 2012. 'Chapter Twenty–Six: Ethical Dilemmas in Romanian and German Police', *Central Europe on the Threshold of the 21st Century: Interdisciplinary Perspectives on Challenges in Politics and Society*. / *CGS Studies vol.1*. Edited by Lucyna Czechowska and Krzysztof Olszewski, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.367–374.

27. Janus, Aleksandra, 2012. 'Chapter Twenty–Three: The Culture of Poverty in Post–Communist Countries: The Case of Moldova', *Central Europe on the Threshold of the 21st Century: Interdisciplinary Perspectives on Challenges in Politics and Society*. / *CGS Studies vol.1*. Edited by Lucyna Czechowska and Krzysztof Olszewski, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.335–342.

28. Jarosz, Adam, 2017. 'Chapter Six: The Local Dimension of Politics: How Much Politics and How Much Management?', *The Process of Politicization: How Much Politics Does a Society Need?* / *CGS Studies vol.5*. Edited by Wieslaw Waclawczyk and Adam Jarosz, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.101–130.

29. Kačka, Katarzyna, 2012. 'Chapter Three: Shared Memory: The Sources of Polish and German Perception of History after the System Transformation', *Central Europe on the Threshold of the 21st Century: Interdisciplinary Perspectives on Challenges in Politics and Society*. / *CGS Studies vol.1*. Edited by Lucyna Czechowska and Krzysztof Olszewski, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.35–52.

30. Kacka, Katarzyna, 2013. 'Chapter Ten: Memory as a Challenge for Modern States and Societies: Poles and Germans in the Face of their Shared Past at the Turn of the Twenty–First Century', *Questions of Civil Society: Category–Position–Functionality*. / *CGS Studies vol.2*. Edited by Ralph Schattkowsky and Adam Jarosz, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.143–160.

31. Kaim–Kerth, Joanna, 2015. 'Chapter Thirteen: The Concept of Nation in Polish History Textbooks', *Society and Nation in Transnational Processes in Europe*. / *CGS Studies vol.4*. Edited by Ralph Schattkowsky and Milos Reznik, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.229–240.

32. Kajta, Justyna, 2015. 'Chapter Five: Nationalist Identity as the Counter–postmodern Identity?', About Relations between Nationalism, Identity and Postmodernity. *Society and Nation in Transnational Processes in Europe*. / *CGS Studies vol.4*. Edited by Ralph Schattkowsky and Milos Reznik, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.99–114.

33. Koschkar, Martin, 2012. 'Chapter Twelve: The EU Strategies for the Baltic Sea and the Danube Region: A Comparative View', *Central Europe on the Threshold of the 21st Century: Interdisciplinary Perspectives on Challenges in Politics and Society*. / *CGS Studies vol.1*. Edited by Lucyna Czechowska and Krzysztof Olszewski, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.163–178.

34. Lõnciková, Michala, 2017. 'Chapter Three: Politics and History: When Nationalism Encounters Populism in the Twenty–first Century', *The Process of Politicization: How Much Politics Does a Society Need?* / *CGS Studies vol.5*. Edited by Wieslaw Waclawczyk and Adam Jarosz, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.45–62.

35. Mazur–Bubak, Monika, 2015. 'Chapter Three: Discovering Identity in Responsibility', *Society and Nation in Transnational Processes in Europe*. / *CGS Studies vol.4*. Edited by Ralph Schattkowsky and Milos Reznik, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.69–86.

36. Melnyk, Viktor, 2017. 'Chapter Two: Tradition and Nation in Political Anthropology: The Ukrainian Ethno–historical Context', *The Process of Politicization: How Much Politics Does a Society Need?* / *CGS Studies vol.5*. Edited by Wieslaw Waclawczyk and Adam Jarosz, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.23–44.

37. Morlino, Leonardo, Berg–Schlosser, Dirk, Badie, Bertrand, 2017. 'Political Science: a Global Perspective', London: *SAGE Publications Ltd*.

38. Nagy, Ágoston, Pap, Milán, 2015. 'Chapter Fourteen: Red Europe on the Yellow Border: Inventing the Nations of Eastern Europe in National Geographic Magazine 1970–1990', *Society and Nation in Transnational Processes in Europe*. / *CGS Studies vol.4*. Edited by Ralph Schattkowsky and Milos Reznik, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.241–256.

39. Nowakowski, Pawel, 2013. 'Chapter Four: On Liberty and Freedom in Contemporary Society', *Questions of Civil Society: Category–Position–Functionality*. / *CGS Studies vol.2*. Edited by Ralph Schattkowsky and Adam Jarosz, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.65–72.

40. Ozgor, Omer, 2013. 'Chapter Five: Understanding the Ambiguous Relations between the State, the Market and Civil Society', *Questions of Civil Society: Category–Position–Functionality*. / *CGS Studies vol.2*. Edited by Ralph Schattkowsky and Adam Jarosz, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.73–85.
41. Ryšavý, Dan, 2015. 'Chapter Six: Regional Identity or Identity of Region? The Case of Czech Counties', *Society and Nation in Transnational Processes in Europe*. / *CGS Studies vol.4*. Edited by Ralph Schattkowsky and Milos Reznik, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.115–131.
42. Schattkowsky, Ralph, 2013. 'Chapter One: About the Advantage of the Civil Society Idea in Social Scientific Research', *Questions of Civil Society: Category–Position–Functionality*. / *CGS Studies vol.2*. Edited by Ralph Schattkowsky and Adam Jarosz, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.5–42.
43. Schattkowsky, Ralph, 2014. 'Initial Remarks: Good Governance and Civil Society: Definitions and the Political Dimension', *Good Governance and Civil Society: Selected Issues on the Relations between State, Economy and Society*. / *CGS Studies vol.3*. Edited by Adam Jarosz, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.3–11.
44. Schattkowsky, Ralph, 2015. 'Chapter One: National Order by Means of Societal Destruction: West Prussia before the First World War', *Society and Nation in Transnational Processes in Europe*. / *CGS Studies vol.4*. Edited by Ralph Schattkowsky and Milos Reznik, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.5–54.
45. Siebrits, Krige, 2019. 'Globalization and Social Protection: An Economic Perspective', Ursula van Beck (ed.) *Democracy under Threat: a Crisis of Legitimacy?* New–York: *Palgrave Macmillan*, p.255–280.
46. Slabý, Adam, 2017. 'Chapter One: The Use of History as an Ideological Proxy and its Impact on Contemporary Czech Politics', *The Process of Politicization: How Much Politics Does a Society Need?* / *CGS Studies vol.5*. Edited by Wieslaw Waclawczyk and Adam Jarosz, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.7–22.
47. Szumowski, Adrian, 2012. 'Chapter Seven: Dilemmas of Power in Central Europe on the Threshold of the Twenty–First Century', *Central Europe on the Threshold of the 21st Century: Interdisciplinary Perspectives on Challenges in Politics and Society*. / *CGS Studies vol.1*. Edited by Lucyna Czechowska and Krzysztof Olszewski, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.87–104.
48. 'The International Political Science Association', 2013, *IPSA Constitution*, Paris–Montreal: *Concordia University*.
49. 'The International Political Science Association', 2018, *IPSA Strategic Plan 2018–2022: The Voice of Political Science around the World*, Paris–Montreal: *Concordia University*.
50. Topinka, Daniel, Lužny, Dušan, 2012. 'Chapter Twenty–Four: Buffer Zone: Socio–Cultural Changes in the Field of Migration and Religious Groups in the Czech Republic', *Central Europe on the Threshold of the 21st Century: Interdisciplinary Perspectives on Challenges in Politics and Society*. / *CGS Studies vol.1*. Edited by Lucyna Czechowska and Krzysztof Olszewski, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.343–355.
51. Van, Beek Ursula (ed.), 1995. 'South Africa and Poland in transition: A comparative perspective', Pretoria: *HSRC Publishers*.
52. Van, Beek Ursula, Fuchs, Dieter, Klingemann, Hans–Dieter, 2019. 'The Question of Legitimacy in Contemporary Democracies', Ursula van Beck (ed.) *Democracy under Threat: a Crisis of Legitimacy?* New–York: *Palgrave Macmillan*, p.321–336.
53. Van, Beek Ursula, 2019. 'The Return of Nationalist Ethos: The Loss of Liberal Democracy in Poland?', Ursula van Beck (ed.) *Democracy under Threat: a Crisis of Legitimacy?* New–York: *Palgrave Macmillan*, p.93–120.
54. Wawrzynski, Patryk, 2012. 'Chapter One: Martyrdom and Community? Central–European Identity and Post–Totalitarian Trauma', *Central Europe on the Threshold of the 21st Century: Interdisciplinary Perspectives on Challenges in Politics and Society*. / *CGS Studies vol.1*. Edited by Lucyna Czechowska and Krzysztof Olszewski, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.7–22.
55. Wawrzynski, Patryk, 2013. 'Chapter Nine: Civil Society and Transition: The Role of Politics of Memory in the Establishment of a New Order', *Questions of Civil Society: Category–Position–Functionality*. / *CGS Studies vol.2*. Edited by Ralph Schattkowsky and Adam Jarosz, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.125–142.
56. Wawrzynski, Patryk, 2015. 'Chapter Twelve: Sharing the Past: Specialized Institutions as an Instrument of Politics of Memory in the Twenty–First Century', *Society and Nation in Transnational Processes in Europe*. / *CGS Studies vol.4*. Edited by Ralph Schattkowsky and Milos Reznik, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.209–228.
57. Whitehead, Laurence, 2019. 'Temporal Models of Political Development: In General and of Democratization in Particular', Ursula van Beck (ed.) *Democracy under Threat: a Crisis of Legitimacy?* New–York: *Palgrave Macmillan*.
58. Wong, Joseph, 2019. 'Democratic Resilience in South Korea and Taiwan', Ursula van Beck (ed.) *Democracy under Threat: a Crisis of Legitimacy?* New–York: *Palgrave Macmillan*, p.199–220.
59. Zabdyr–Jamróz, Michal, 2013. 'Chapter Two: Fields (Areas) of Civic Society: Proposal of a Typology of Civic Activities', *Questions of Civil Society: Category–Position–Functionality*. / *CGS Studies vol.2*. Edited by Ralph Schattkowsky and Adam Jarosz, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.111–124.
60. Zariczny, Piotr, 2013. 'Chapter Eight: Elements of Civil Society in a Dictatorship: Relations between Oppositionists from the People's Republic of Poland and the German Democratic Republic', *Questions of Civil Society: Category–Position–Functionality*. / *CGS Studies vol.2*. Edited by Ralph Schattkowsky and Adam Jarosz, Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, p.111–124.

* * *